

тър от достижения в тази област представлява сборникът „Факт и възбуждане“, очертаващ до голяма степен националното своеобразие на българския литературен развой, както и актуалните търсения в литературната наука на социалистическите страни. Ценни са опитите на авторите да открият константните естетически стойности на документалистиката пред проявите на пошлост, припизване и литературно шаблонизиране. Особено значение за бъдещите проучвания ще имат и на-

белязаните аспекти, свързани с проникването на документалното начало в поезията (Ал. Йорданов) и в драмата (М. Костадинова). Без да изпява претенция за уникалност и изчерпателност, рецензираният сборник е една добра база, плодотворно начало за бъдещи дискусии, оценки, размисли и наблюдения в областта на „литературата на факта“.

Антоанета Балчева

ДВЕ НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ЗА ГЕНЕЗИСА НА РУМЪНСКИЯ РОМАН

TEODOR VÎRGOLICI — „ASPECTE ALE ROMANULUI ROMÂNESC DIN SECOLUL AL XIX-LEA“. EDITURĂ „EMINESCU“, București, 1988;

ANTON COSMA — „GENEZA ROMANULUI ROMÂNESC“. SERIA „SINTEZE“. EDITURĂ „EMINESCU“. București, 1989)

Румънският роман — старият и новият — се смята за все още неизследвана територия. През последните две десетилетия се появиха немалко публикации в периодичния печат, както и отделни издания, посветени на този най-четен и коментиран литературен вид. Сред тях се открояха: „Новият ковчег“ (в четири тома) на Николае Манолеску, „Съвременни румънски писатели“ от Еуджен Сионион, „Румънският роман в интервюта“ (съставители Аурел Сасу и Мариана Вартик) и други, които въпреки големите тиражи скоро станаха библиографска рядкост.

Монографията на известния литературен историк и критик Теодор Върголич (р. 1930 г.) „Аспекти на румънския роман от XIX век“ (издателство „Еминеску“, Букурещ) разглежда проблемите, свързани с появата и утвърждаването на жанра в контекста на румънската литература и култура през миналото столетие. С тази книга авторът продължава своите досегашни изследвания върху началните етапи на романа: „Извори на румънския роман“ (1963), „Литературни ретроспекции“ (1969) и „Националната епопея в литературата“ (1980).

В средата на XIX век, в епохата на националното възраждане, румънската духовна култура (подобно на нашата) преживява истински подем. Челният отряд на интелегенцията — книжовниците — посвещава силите си за създаване на истинска, национална, съвременна, европейска литература, като те се обръщат почти едновременно към почти всички жанрове — традиционни и нови, и главно към въведените от романтизма. Определено може да се каже, че западният роман и по-специално френският и английският, както и руският оказват решаващо влияние върху младата литература в северната ни съседка. Макар и винаги с висока естетическа стойност (румънският роман достига своя апогей през XX век, в периода между двете войни), днес тези съчинения заслужават внимание с върното отражение на действителността, която ни предлагат, както и с богатия си литературен език.

Монографията на Теодор Върголич се състои от осем дяла: „Координати“, „Интерференция“, „Взгледи за романа“, „Извори“, „Ориентир“,

„Творчеството на Димитрие Болитиняну“, „Социалните насоки“ и „Историческият роман“ — определящи основните етапи в еволюцията на жанра през XIX век. Според автора романът — в съвременния смисъл на този термин — е „специфичен продукт на романгизма“. В подкрепа на твърдението си той цитира изказвания на Фридрих Шлегел, Филип Ван Тигем, Дьорд Лукач и Алберт Тибод. За последния от тях романтизмът е „... литературен преврат, извършен не толкова заради поезията и драмата, колкото заради прозата“. Върху координатите на романтичния роман възниква и се развива румънският роман на XIX век — заключава Теодор Върголич.

Би било погрешно да се твърди, пише изследователят, че румънската литература е поела пътя на подражанието, че е вторичен продукт на западната култура. Открита и демократична по своя характер, тя е възприела и творчески усвоила множество външни влияния и от самото начало се е стремела да отразява правдиво социалната действителност в страната. Романите от тази епоха са посветени преди всичко на националните освободителни движения през XIX век, на по-близкото и далечното историческо минало, на най-важните проблеми в обществения живот. Революцията от 1848 г. и особено обединението на румънските княжества Молдова и Влахия през 1859 г. чувствително разширяват културния и литературния кръгозор както на книжовните дейци, така и на читателите, чийто брой непрекъснато нараства. В тези условия румънският литератор се стреми да възроди чрез перото си ред демократични идеали от века на Просвещението и Великата френска революция, като изобразява съвременния живот в големи епични платна. Знаменателен е фактът, че почти всички романисти от епохата — Михаил Когалничану, Димитрие Болитиняну, Николае Филимон, К. Д. Арическу, А. В. Урека, са или непосредствени участници в революцията от 1848 г., или активно са поддържали нейните прогресивни идеи.

Една от най-интересните глави в книгата е посветена на решенията и критиката на румънския роман. Теодор Върголич е на мнение, че румън-

ският роман се оформя като жанр през последните две десетилетия на миналото столетие, че именно тогава може да се говори за определена структура, композиционно майсторство, за различни повествователни похвати.

Друга глава е посветена изцяло на романите на поета Димитрие Болдиняну (1825—1872) и на голямото им влияние в тогавашната духовна култура. Като вилен „лашонтист“ (участник в революцията от 1848 г.), Болдиняну изразява своите убеждения на революционер и демократ в „Маноил“ (1855) и „Елена“ (1862). Замислени като исторически хроники, тези книги са издържани в острополюмичен стил в духа на романтизма. Всъщност това са първите успешни образци в жанра.

В заключителните глави на своята монография Теодор Върголич определя и детайлно анализира двете водещи тенденции в румънския роман на XIX век — социалната и историческата. Според него всеки от тези романи (колкото и несвързани да са повечето от тях) има стойността на „автентичен социален, исторически и литературен документ за опознаването на епохата, нейните позиции и идеи, както и за развитието на румънската литература и общество“. От друга страна, те предшестват и големите епични платна на класиците от XX век — познатите и преведани и у нас Михаил Садовяну, Ливиу Ребряну, Йоан Славич, Камил Петреску.

По-нетрадиционен е Антон Косма (р. 1940 г.). В новата си книга „Генезис на румънския роман“ (поредица „Синтези“ на същото издателство) той полемизира, повече или по-малко успешно, с много от изследователите преди него. Всъщност новата му книга е своеобразно продължение на първата му монография „Румънският роман и проблематиката на нашия съвременник“, която предизвиква множество разгорещени спорове сред литературните среди.

В предговора си, озаглавен „Аргумент“, Антон Косма заявява, че ще „докаже (в рамките на своите възможности!) взаимодействието на многобройните и разнообразни фактори, определящи процеса на зараждането на румънския роман, изхождайки от ограничената естетическа и историческа изотопия (политропия) на жанра, която от своя страна предполага и неговото непрекъснато възпроизводство (или възраждане)“. Тъкмо на тази основа А. Косма прави опит в трите части на книгата — „Генезис“, „Спомените от детството на Йон Крияга, или раждането на съвременния роман“ и „Йоан Славич, или раждането на романиста“, да обясни как се е появил жанрът в процеса на непрекъснатите взаимовръзки с останалите форми на литературата и в контекста на цялостната духовна култура. Антон Косма се придържа към мнението, че румънският роман възниква постепенно в процеса на прехода на румънското общество от по-старото мислене, от традицията към съвременността, докато редица изследователи механично отделят този жанр от румънската литература на възраждането. „Обръщането назад, към историята, тук е крайно необходимо“ — заключава авторът. „Генезисът на нашия роман — пише

А. Косма — повтаря в своеобразни, специфични условия и по собствен маниер общите черти на генезиса на романа в световен план, като съчетава по оригинален начин елементите на родното творчество със заемките.“ Тук авторът подчертава, че според някои изследователи „не съществува единен генезис на романа, че формата на този литературен вид не се е появила отведнъж във всички literatury, че всяка цивилизация и всяко отделно съвременно национално общество е създадо свой специфичен поглед към света; както и свои изразни средства и форми, в т. ч. и романи“.

Антон Косма се обявява категорично против „теорията за приютел заемстване“, разработена от французин Габриел де Тард и Еуджен Ловинена, според която румънският роман е рожба на западно-европейския и по-специално — на френския. Авторът доказва, че той се е появил като следствие от „продължителните усилия на отечествения гений в търсенето на епическа форма, подходяща за литературно изразяване на новия художествен мироглед“. Като се позовава на редица фундаментални изследвания върху генезиса и поетиката на романа (сред тях и на Юрий Лотман и Ханс-Роберт Яус), Антон Косма успява да очертае две направления на романия изказ. Първото според него е свързано със спонтанността, която, както твърди той, е „съществено важната линия на достоверността на преживяната история, превърнала се в текст в резултат на квазиспонтанния процес на одухотворяването ѝ“. Изследователят смята, че към това направление могат да се отнесат преди всичко писатели като Йон Кодру-Драгушану с неговия „Трансилвански странник“, Йон Крияга с прочутите „Спомена от моето детство“ и най-яркият от тях — Йоан Славич — със забележителния си социалнопсихологически роман „Мара“. Второто направление — разбира се, противоположно на първото, — е свързано с чисто художествената страна и се определя от „адекватността на историческото и екзистенциалното съдържание и от степента на възприемането на литературните условия и натурализацията на идеите на романа“. Това според автора е равностойно на „румънизация“ на заемстваната от Европа и Русия форма. В тази насока Антон Косма смята, че най-резултатни са били усилията на автори като Михаил Когалничану и Димитрие Болдиняну и особено приносът на Дулиу Замфиреску, създател на мащабния цикъл „Родът Команеш“ (1894—1911), преведен на много езици.

Без съмнение Антон Косма се е стремил да разгледа еволюцията на румънския роман като комплексен процес, който в никакъв случай не може да бъде сведен към една-единствена ориентация. Авторът на книгата е направил успешен опит да преразгледа редица известни постановки в историята на литературата. Респектират дълбоките му познания в областта на литературознанието, митологията, фолклора, общата история, философията, естетиката. В известен смисъл подхвърт му е интегралът, а интерпретацията на фактите — по-ясна и достъпна. А. Косма твърди, че „уважава традицията, но заедно с това се вълнува от пълсаците, от живата динамика на румънската литература“.

Изследвайки процеса на генезиса на румънския роман, неговия дълъг и сложен път от старите епични писмени паметници до първите истински романи текстове от XIX век, Антон Косма стига до важния извод, че „румънският роман е задължен на западния само дотолкова, доколкото му е било необходимо, за да се интегрира в европейска-

та литература“. В потвърждение на това той се спира по-подробно на творчеството на Ион Крияга и Йон Славич — първите по-значителни романисти, които още в началото на века издигат чувствително нивото на жанра в нашата северна съседка.

Огнян Стамболиев

Хроника

ЗНАЧИМО СЛОВО ЗА ВЕНЕЛИН

(Резултати от първата научна конференция в СССР, посветена на 150-годишнината от смъртта на Ю. И. Хуца-Венелин)

Завърши работата си първата за годините на съветската власт научна конференция, посветена на изучаване научното наследство на родения в Закарпатска Украйна Ю. И. Хуца-Венелин (1802—1839). Преселил се в Русия, той става един от първите, които полагат основите на родната славистика като наука. Научните постижения на учения са привличали вниманието на мнозина изследователи и обществени дейци още през XIX и началото на XX в. Но ако през XIX в. във всички основни енциклопедии има статии за него, то в редица издания на енциклопедите през последните десетилетия не се е намерило място за такива. Едва във времето на преустройството, когато съветската историческа наука започна да подхожда по нов начин към оценката на миналото, стана възможно да се преразгледа и концепцията за наследството на Ю. И. Хуца-Венелин. Именно това даде тласък за подготовката на конференция на тема „Ю. И. Хуца-Венелин и развитието на междуславянските връзки“, която направи равнотеж на извършеното в нашата страна и в чужбина и същевременно набеляза пътища за задълбочено комплексно изучаване на известния славист в науката, на неговата роля в развитието на междуславянските връзки.

Конференцията беше проведена от Ужгородския държавен университет, Института по славянознание и балканистика при АН СССР и Закарпатската областна организация на Украинското общество за опазване на паметниците на историята и културата. В работата й взеха участие учени от Москва, Воронеж, Киев, Минск, Кишинев, Львов, Черновци, Винница, Тернопол, Иваново-Франковск, а също и шестима учени от други страни: д. и. н. проф. Тамара Байцура и д. и. н. проф. Михаил Данилак от университета в Кошице (ЧССР), д. ф. н. проф. Илия Конев и д. ф. н. проф. Дочо Левов от Института за литература при Българската академия на науките, к. ф. н. доц. Костадин Динчев от Благоевградския педагогически институт (НРБ) и вторият секретар на

посолството на НРБ в СССР Христо Георгиев.

Провеدهа се дискусии на трите пленарни заседания, на които бяха изслушани 11 доклада, а също и на четирите заседания на двете секции, където бяха изслушани 35 доклада и съобщения. Те засегаха широк спектър от научните постижения на Ю. И. Хуца-Венелин. В тях се обсъждаше новото, оригиналното, значителното, което той е внесъл в науката, но се говореше и за неговите недостатъци, за някои грешки, намерили място в многоплановото наследство на страстния приятел на България. Важно е едно — наследството на учения се анализираше върху общия фон на развитието на хуманитарните науки не само в Русия и в Украйна, но и в европейските страни като цяло. Ю. И. Хуца-Венелин наистина е не само представител на руската и украинската наука, но и учен, чието име през 30-те години на XIX в. е било достатъчно известно сред научните кръгове в Европа. Повечето от докладите бяха изградени върху нов архивен материал, определена част от който се въвеждаше за първи път в научно обръщение, върху широкото изучаване на библиотечните фондове на редица страни в Европа — СССР, ЧССР, НРБ, ГДР, ФРГ, УНР, Франция и др.

В тематично отношение докладите и съобщенията бяха разделени на няколко научни направления. Преди всичко редица доклади бяха свързани с формирането на Ю. И. Хуца-Венелин като учен славист. В този план заслужават внимание докладът на проф. В. Е. Задорожни „Историческите връзки на Закарпатието с Русия и Украйна и с останалия славянски свят: традиции, проблеми, перспективи“, съвместният доклад на проф. И. М. Грачак и проф. Н. И. Зимомря „Ю. И. Хуца-Венелин: пътища за формирането на учения“, в които върху широк фактически материал са разкрити връзките на прогресивната интелигенция от Закарпатието с Русия, ролята на украинската интелигенция от този край в развитието на родната наука и в обществения живот на Русия, Украйна, Унгария, Чехия, България, Полша. Върху този фон